

A CSELEKVŐKÉPTELEN NAGYKORÚAK JOGI VÉDELMEÉRŐL

AZ EURÓPA TANÁCS R. (99) 4 SZÁMÚ AJÁNLÁSA*
(ELFOGADTA A MINISZTEREK BIZOTTSÁGA 1999. FEBRUÁR 23-ÁN,
A MINISZTEREK HELYETTESEINEK ÜLÉSÉN)

A Miniszterek Bizottsága, az Európa Tanács Alapszabályának 15.b cikkelye értelmében

figyelembe véve az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által 1948. december 10-én megfogalmazott Emberi jogok egyetemes nyilatkozatát;

figyelembe véve az 1966. december 16-án kelt Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányát és a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányát,

figyelembe véve az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről 1950. november 4-én kelt egyezményt,

figyelembe véve az Emberi jogoknak és az emberi méltóságnak a biológia és az orvostudomány alkalmazására tekintettel történő védelméről szóló, Oviedóban, 1997. április 4-én kelt egyezményt,

figyelembe véve, hogy az Európa Tanács célja a tagjai közötti szorosabb egység megvalósítása és hogy e cél elérésének egyik módszere közös jogi szabályozás elfogadásának elősegítése,

tekintettel arra, hogy a demográfiai és az egészségi állapotot érintő változások eredményeképpen egyre több nagykorú személy nem képes a saját érdekeinek védelmére a személyiségükben rejlő fogyatékoság miatt,

tekintettel arra, hogy a társadalmi változások az ilyen polgárok védelmét szolgáló jogszabályok megalkotását növekvő mértékben szükségessé teszik,

tekintettel arra, hogy a cselekvőképtelen felnőttekre vonatkozó jogi szabályozás reformját, amely védelmet és képviselést biztosít ezeknek a személyeknek, több Tagállam elvégezte, vagy az előkészítés fázisában van, és ezek a reformfolyamatok számos közös vonással rendelkeznek,

felismerve mindazonáltal, hogy ezen a területen nagy eltérések vannak a Tagállamok jogrendszerében, meggyőződve ebben az összefüggésben is minden ember emberi jogai és méltósága védelmének fontosságáról,

a Tagállamok kormányai számára ajánlja, hogy egyenek meg minden jogalkotási és gyakorlati intézkedést, amelyet szükségesnek ítélnék ahhoz, hogy az alábbi alapelvek megvalósuljanak.

I. HATÁLY ÉS ÉRTELMEZŐ RENDELKEZÉSEK

1. Az ajánlás hatálya kiterjed azokra a nagykorú személyekre, akik fogyatékoság vagy egyéb ok miatt képtelenek arra, hogy a személyüket vagy a pénzügyeiket érintő kérdésekben önállóan döntsenek, vagy kifejezzék a döntéseiket és annak megfelelő magatartást tanúsítsanak, és ebből következően nem tudják megvédeni a saját érdekeiket.

2. A cselekvőképtelenség oka lehet gyengeelméjűség, betegség vagy más hasonló ok.

3. Az ajánlásban foglalt alapelvek minden olyan intézkedésre kiterjednek, amelyek az érintettek képviselőire, illetve más módon segítség nyújtására irányulnak.

4. Az alapelvek alkalmazása során felnőtt az, aki a tagállam hatályos joga szerint a polgári jog szempontjából nagykorúnak minősül.

5. Orvosi beavatkozás alatt minden, az egyén egészsége érdekében szakember által végzett beavatkozást kell érteni. Ide tartoznak különösen a betegségek megelőzése, felismerése, gyógykezelése, rehabilitációja céljából vagy kutatási célból végzett beavatkozások.

II. ALAPELVEK

1. *alapelv* – Az emberi jogok tiszteletben tartása

A belátási képességgel nem rendelkező felnőttek védelme során elsőrendű az emberi méltóság tiszteletben tartása. A belátási képességgel nem rendelkező felnőttekkel kapcsolatos jogszabályi környezet, eljárásrend és gyakorlat is az érintettek emberi jogainak és alapvető szabadságjogainak védelmén alapuljon.

2. *alapelv* – A jogi környezet rugalmassága

1. Az érintett személy személyes vagy vagyoni érdekeinek védelmét szolgáló intézkedési lehetőségek

rendszerének kellően rugalmasaknak kell lennie annak érdekében, hogy a belátási képesség különböző fokozatainak és az eltérő helyzeteknek megfelelő választ tegyen lehetővé.

2. A jogrendszerben az érintett személyek védelmére egyszerű és költségkímélő intézkedési lehetőségeknek kell rendelkezésre állniuk.

3. Sürgős szükség esetére megfelelő intézkedéseket kell alkalmazni.

4. A rendelkezésre álló jogi lehetőségek között kell lenniük olyanoknak is, amelyek nem korlátozzák az érintett személy cselekvőképességét.

5. A rendelkezésre álló jogi lehetőségek között kell lenniük olyanoknak is, amelyek csak egy bizonyos jogügylet vonatkozásában korlátozzák a cselekvőképességet anélkül, hogy állandó törvényes képviselő kijelölésére kerülne sor.

6. Ajánlatos megfontolni olyan jogi megoldások bevezetését is, amelyek lehetővé teszik, hogy a kijelölt képviselő és az érintett személy jognyilatkozata együtt legyen érvényes, és hogy egynél több törvényes képviselő kijelölésére is sor kerülhessen.

7. Ajánlatos megfontolni olyan jogi megoldások bevezetését is, amelyek lehetővé teszik, hogy a még cselekvőképes személy rendelkezék későbbi esetleges cselekvőképtelensége esetére.

8. Megfontolásra érdemes kifejezetten rendelkezni arról, hogy bizonyos döntéseket, különösen a kisebb jelentőségű vagy a mindennapi életben gyakran előforduló, a személyes jóléthez és az egészséghez kapcsolódó döntéseket azok hozhassanak meg, akiknek jogszabálynál fogva van képviseleti joguk, és ne kelljen bírói vagy igazgatási eljárást lefolytatni.

3. alapelv – Az egyén döntési képességének maximális biztosítása

1. A jogi környezetnek, amennyire lehetséges, figyelembe kell vennie, hogy a belátási képességnek különböző fokozatai vannak, és ezek időben változhatnak. Ennek megfelelően az érintett személy védelmé érdekében hozott intézkedés nem vezethet automatikusan a jogi cselekvőképesség megvonásához. Ugyanakkor a cselekvőképesség korlátozására a jogszabályoknak lehetőséget kell adni azokban az esetekben, amikor az érintett személy védelmé érdekében ez feltétlenül szükséges.

2. Az alkalmazott intézkedés nem járhat automatikusan az érintett választójogának, végrendelkezési jogának, a gyógykezelésbe történő beleegyezés vagy a visszautasítás jogának megvonásával, és nem vonhatja el más, személyes jellegű döntések meghozatalának jogát akkor, amikor az érintett belátási képességének birtokában van.

3. Ajánlatos megfontolni annak lehetőségét, hogy az érintett, akkor is, ha törvényes képviseletére szükség van, a törvényes képviselő hozzájárulásával bizonyos jognyilatkozatokat saját maga tehesse meg.

4. Amikor erre lehetőség van, biztosítani kell, hogy az érintett a mindennapi életben előforduló kisebb jelentőségű jognyilatkozatokat maga tehesse meg.

4. alapelv – Nyilvánosság

Mérlegelni kell a meghozott intézkedések automatikus nyilvánosságra hozatalával járó hátrányokat és azokat az előnyöket, amelyeket a nyilvánosságra hozatal az érintett, illetve harmadik személyek érdekében nyújtani képes.

5. alapelv – Szükségesség és szubszidiaritás

1. Csak olyan, az érintett védelmét szolgáló intézkedéseket szabad bevezetni a cselekvőképtelen személyekkel szemben, amelyek feltétlenül szükségesek, figyelembe véve az érintett egyéni körülményeit és szükségleteit. Az egyén védelmét szolgáló intézkedés azonban megtehető, ha az érintett teljes körűen és szabadon beleegyezik.

2. Annak eldöntése során, hogy milyen intézkedés megfelelő, figyelembe kell venni az informális lehetőségeket, és a segítségnyújtás azon formáit, amelyek a családtagok vagy más személyek nyújthatnak.

6. alapelv – Arányosság

1. Ha intézkedés alkalmazása szükséges, akkor annak arányban kell állnia az érintett belátási képességével, és az érintett személyes körülményeihez és szükségleteihez kell igazodniuk.

2. Az intézkedés bevezetése az egyén jogi cselekvőképességét, jogait és szabadságát csak annyiban korlátozhatja, amennyiben az az elérni kívánt céllal arányban áll.

7. alapelv – Tisztességes és hatékony eljárás

1. A belátási képességgel nem rendelkező felnőttekkel szemben alkalmazott intézkedéseket tisztességes és hatékony eljárásban kell meghozni.

2. Megfelelő eljárásjogi garanciákat kell beépíteni az érintettek emberi jogainak védelmében, valamint a lehetséges visszaélések megelőzése céljából.

8. alapelv – Az érintett jólétének és érdekeinek elsődlegessége

1. A belátási képességgel nem rendelkező felnőttel kapcsolatos intézkedések meghozatala és végrehajtá-

sa során az érintett érdekeinek és jólétének figyelembevétele az alapvető szempont.

2. Ez különösen azt jelenti, hogy a törvényes képviselő vagy más módon segítséget nyújtó személy kiválasztása során azt kell elsősorban szem előtt tartani, hogy az adott személy mennyire alkalmas az érintett érdekeinek védelmére és jólétének elősegítésére.

3. Ez az alapelv azt is magában foglalja, hogy a belátási képességgel nem rendelkező személy vagyontól oly módon kell kezelni és hasznosítani, hogy az az érintett előnyére szolgáljon, és az ő jólétét biztosítsa.

9. alapelv – Az érintett kívánságainak tiszteletben tartása

1. A belátási képességgel nem rendelkező felnőtt védelme érdekében alkalmazott intézkedések meghozatala során az érintett korábbi és jelenlegi kívánságait, érzelmeit amennyire lehetséges fel kell tární, fontolóra kell venni, és a döntéshozatalkor figyelembe kell venni.

2. Ez az alapelv különösen magában foglalja azt, hogy az érintett törvényes képviselője vagy a neki más módon segítséget nyújtó személy kiválasztása során az érintett véleményét figyelembe kell venni.

3. Az alapelv azt is magában foglalja, hogy a cselekvőképtelen felnőtt képviselőjét ellátó vagy neki más módon segítséget nyújtó személy – amikor ez lehetséges – köteles minden fontos döntés meghozatala előtt az érintett számára elégséges információt adni ahhoz, hogy az érintett is kifejezésre juttathassa a véleményét.

10. alapelv – Konzultáció

A belátási képességgel nem rendelkező felnőttek védelmére hozott intézkedések meghozatala során – amennyiben az eset körülményeihez képest ésszerű és lehetséges – az érintettel közeli kapcsolatban álló személyeket (közeli hozzátartozók vagy mások) be kell vonni az eljárásba, velük konzultálni kell. A tagállamok belső jogának kell meghatározni, hogy mely személyeket kell bevonni, és mi a jogkövetkezménye a konzultációnak vagy annak, ha az elmarad.

III. ELJÁRÁSI ALAPELVEK

11. alapelv – Az eljárás intézményrendszere

1. Azoknak a személyeknek a körét, akik az érintett védelme érdekében szükséges intézkedések meghozatalát kezdeményezhetik, megfelelően szélesnek kell meghatározni ahhoz, hogy minden esetben, ahol ez szükséges, az intézkedés bevezetésének szükségessé-

gét megvizsgálják. Így szükségessé válhat hivatalbóli eljárás is a bíróság vagy a hatóság kezdeményezésére.

2. Az érintettet azonnal tájékoztatni kell – olyan nyelven (vagy más módon), amelyet megért – a cselekvőképességével kapcsolatos eljárás megindulásáról, fel kell hívni a figyelmét az eljárással kapcsolatos jogaira és érdekeire, kivéve, ha ezek az információk az érintett számára nyilvánvalóan nem bírnak jelentőséggel, vagy súlyosan veszélyeztetnék az egészségét.

12. alapelv – Vizsgálat és értékelés

1. Az eljárás során megfelelő módon vizsgálni kell az érintett személyes körülményeit.

2. A beteg cselekvőképességét befolyásoló intézkedés nem hozható anélkül, hogy a döntést hozó ne találkozott volna személyesen az érintettel, vagy az érintett aktuális állapotáról személyesen meggyőződött volna és legalább egy, megfelelően képzett szakértő által készített vélemény rendelkezésre állna. A véleményt írásban (vagy szóbeli jelentés esetén az erről készült írásos jegyzőkönyv formájában) kell csatolni.

13. alapelv – A személyes meghallgatáshoz való jog

Az érintett személynek minden olyan eljárásban, amely a cselekvőképességét érinti, joga van arra, hogy személyesen meghallgassák.

14. alapelv – Időtartam, felülvizsgálat és fellebbezés

1. Az érintett védelme érdekében hozott intézkedések – ahol ez megfelelő és lehetséges – határozott időtartamra szóljanak. Meg kell fontolni a rendszeres felülvizsgálat bevezetését.

2. Az intézkedéseket a körülményekben – különösen az érintett állapotában – beállt változások esetén felül kell vizsgálni. Ha az intézkedésre alapuló szolgálók már nem áll fenn, akkor az intézkedést meg kell szüntetni.

3. Megfelelő jogorvoslathoz való jogot kell biztosítani.

15. alapelv – Ideiglenes intézkedések szükséghelyzetben

Amennyiben szükséghelyzetben ideiglenes intézkedésre van szükség, a 11. és 14. alapelvet az eset körülményeihez képest megfelelően alkalmazni kell.

16. alapelv – Megfelelő ellenőrzés

Az intézkedések végrehajtása, valamint a törvényes képviselők jognyilatkozatai és döntései fölött megfelelő ellenőrzési rendszert kell kialakítani.

17. alapelv – Megfelelően képzett személyek

1. Lépeseket kell tenni annak érdekében, hogy elegendő számú megfelelően képzett szakember álljon rendelkezésre a belátási képességgel nem rendelkező felnőttek képviselőire és a nekik való segítségnyújtásra.

2. Különösen fontolóra kell venni olyan szervezetek létrehozását vagy támogatását, amelyek ezen személyek képzését biztosítják.

IV. A KÉPVISELŐ SZEREPE

18. alapelv – A jogszabályból eredő hatáskörök ellenőrzése

1. Meg kell fontolni, hogy a belátási képességgel nem rendelkező felnőtt nevében cselekvő azon személyeknek, akiknek ez a jogkörük jogszabályon és nem bírósági vagy hatósági határozaton alapul, a döntéshozatali és képviselői joga korlátozott legyen, és megfelelő ellenőrzés legyen felette.

2. Az ilyen jogszabályból eredő képviselői jog nem érintheti a cselekvőképességet.

3. Az ilyen jogkört hatóság vagy bíróság bármikor megszüntetheti vagy felfüggesztheti.

4. A 8. és a 10. alapelvek az ilyen jogkör gyakorlására is annyiban alkalmazhatóak, amennyiben más, az érintett védelme érdekében hozott döntésekre is vonatkoznak.

19. alapelv – A törvényes képviselő hatáskörének korlátozása

1. A tagállamok jogalkotásának feladata, hogy meghatározza, melyek azok a személyes jellegű jognyilatkozatok, amelyeket a törvényes képviselő érvényesen nem tehet meg.

2. Szintén a tagállamok jogalkotásának a feladata, hogy rendelkezzen arról, hogy a törvényes képviselő egyes nagyobb jelentőségű döntéseinek meghozatalához hatósági vagy bírósági hozzájárulás szükséges.

20. alapelv – Felelősség

1. A képviselő felelős – a Tagállamok belső jogszabályai szerint – minden olyan kárért, amelyet a belátási képességgel nem rendelkező felnőttnek okozott feladatának ellátása közben.

2. Így különösen a polgári jognak a károkozásért való felelősség szabályait kell alkalmazni a cselekvőképtelen személyek képviselőtét ellátó vagy más módon a jogügyletekben részt vevő személyekkel szemben.

21. alapelv – Díjazás és a költségek megtérítése

1. A Tagállamok belső jogának rendelkeznie kell a belátási képességgel nem rendelkező felnőttek képviselőtét ellátó vagy nekik más módon segítséget nyújtó személyek díjazásáról és a részükre járó költségtérítésről.

2. Különbséget kell tenni azok között, akik hivattá szerűen gyakorolják a tevékenységet és azok között, akik nem, valamint a belátási képességgel nem rendelkező felnőtt személyes és a gazdasági/pénzügyi természetű ügyeivel foglalkozók között.

V. ORVOSI BEAVATKOZÁSOK

22. alapelv – Beleegyezés

1. Azokban az esetekben, ahol a gondnokság – vagy más, a védelmét szolgáló intézkedés – hatálya alatt álló felnőtt képes tájékozott beleegyezését adni az orvosi beavatkozáshoz, a beavatkozás nem végezhető el enélkül. A beavatkozást végző személy feladata a beteg beleegyezését beszerezni.

2. Ha a felnőtt az adott esetben nem képes tájékozott beleegyezését adni az orvosi beavatkozáshoz, a beavatkozás akkor végezhető el, ha

a beavatkozás közvetlenül az érintett előnyére szolgál és

a törvényes képviselője vagy más, a jogszabály által erre feljogosított személy, testület vagy hatóság hozzájárulását adta.

3. Meg kell fontolni olyan jogi megoldás kialakításának lehetőségét, amely meghatározott közigazgatási szervet, személyeket vagy testületet jogosít fel az orvosi beavatkozásokhoz való beleegyezés megadására azokban az esetekben, amikor a beleegyezési képességgel nem rendelkező felnőttnek nincs a beleegyezés megadására feljogosított törvényes képviselője. Szintén ajánlatos megfontolni annak lehetőségét, hogy egyes, nagyobb jelentőségű beavatkozások elvégzéséhez bíróság vagy más hatóság hozzájárulása legyen szükséges.

4. Meg kell fontolni olyan eljárás kidolgozását, amely az orvosi beavatkozásokhoz való hozzájárulásra vagy azok visszautasítására feljogosított szervek eljárásával kapcsolatos konfliktusokat rendez.

23. alapelv – Beleegyezés (alternatív szabályok)

Ha a tagállam nem alkalmazza a 22. alapelv a.–b. szakaszában foglaltakat, akkor a következőknek kell érvényesülniük:

1. Az érintett beleegyezését – ha rendelkezik beleegyezési képességgel – akkor is be kell szerezni, ha

olyan intézkedés hatálya alatt áll, amely az orvosi beavatkozás elvégzését jogszabály által meghatározott személy vagy testület hozzájárulásához köti.

2. Olyan esetekben, amikor a tagállam jogszabályai szerint a felnőtt nem képes szabad elhatározásából tájékozott beleegyezését adni az orvosi beavatkozáshoz, a beavatkozás akkor végezhető el, ha a beavatkozás közvetlenül az érintett előnyére szolgál, és ha a törvényes képviselője vagy más, a jogszabály által erre feljogosított személy, testület vagy hatóság hozzájárulását adta.

3. A jogszabályoknak lehetőséget kell adniuk arra, hogy az érintettet egy független hivatalos testület meghallgassa, mielőtt bármilyen nagyobb jelentőségű orvosi beavatkozást elvégeznek rajta.

24. alapelv – Kivételes esetek

1. A Tagállamok joga – összhangban a vonatkozó nemzetközi jogi dokumentumokkal – külön szabályokat tartalmazhat azokra a beavatkozásokra vonatkozóan, amelyek speciális természetüknél fogva további garanciák kiépítését teszik szükségessé.

2. Ezek a speciális szabályok lehetőséget adhatnak korlátozott mértékű eltérésre a „közvetlen előny” elvétől, ha a garanciák a minimálisra csökkentik minden szabálytalanság vagy visszaélés lehetőségét.

25. alapelv – A pszichiátriai betegségben szenvedők védelme

A súlyos pszichiátriai betegségben szenvedő felnőtt, aki a védelmét szolgáló intézkedés hatálya alatt áll – ideértve minden ellenőrző és fellebbezési eljárást is – akkor kezelhető a hozzájárulása nélkül, ha a kezelés elmaradása nagy valószínűséggel súlyosan veszélyeztetné az egészségét.

26. alapelv – Sürgős szükség esetén a beavatkozás elvégzésének megengedhetősége

Ha sürgős szükség esetén a megfelelő beleegyezés vagy hozzájárulás nem szerezhető be, minden

olyan orvosi beavatkozást azonnal el lehet végezni, amelyik az érintett egészsége érdekében szükséges.

27. Bizonyos, az érintettek védelmét szolgáló alapelvek alkalmazhatósága

1. A 8. és 10. alapelv ugyanúgy vonatkozik a belátási képességgel nem rendelkező felnőtt személyeken végzendő orvosi beavatkozásokra, mint ahogy a vele kapcsolatos, az érdekei védelmét szolgáló intézkedések meghozatalára.

2. Így különösen – összhangban a 9. alapelvvel – figyelembe kell venni annak a betegnek a korábban kifejezésre jutott kívánságait, aki az orvosi beavatkozás végzésekor nem tudja kifejezni akaratát.

28. alapelv – Speciális szabályok alkalmazásának megengedhetősége bizonyos esetekben

A tagállamok belső joga – összhangban a vonatkozó nemzetközi jogi forrásokkal – speciális szabályokat állapíthat meg olyan beavatkozásokra, amelyek egy demokratikus társadalomban szükségesek a közbiztonság, a bűncselekmények megelőzése, a közegészség és mások jogainak és szabadságának védelme érdekében.

**Ennek az ajánlásnak az elfogadása során Írország képviselője rámutatott, hogy a Miniszterek helyetteseinek ülési eljárási rendje 10. 2 c) cikkelye értelmében fenntartja kormányja jogát arra, hogy az ajánlás 5. és 6. alapelvében foglaltaknak megfelel-e vagy sem.*

Ennek az ajánlásnak az elfogadása során Franciaország képviselője kifejezésre juttatta, hogy a Miniszterek helyetteseinek ülési eljárási rendje 10. 2 c) cikkelye értelmében az alábbi fenntartást teszi: Franciaország fontolóra veszi, hogy a 23. alapelv 3. bekezdésében foglaltakra csak az érintett kérésére kerüljön sor.

(Fordította: Dósa Ágnes)